

IZDAVAČ:
Hrvatsko filozofsko društvo

ZA NAKLADNIKA:
Lino Veljak

UREDNICI:
Nikola Skledar
Ivana Zagorac

TAJNICA:
Mira Matijević

RECENZENTI ZBORNIKA:
Esad Ćimić
Gottfried Küenzlen
Krunoslav Nikodem

ČOVJEK I KULTURA

Zagreb, 2010.

DEJAN DONEV
Sveučilište »Sv. Kiril i Metodij«, Filozofski fakultet,
Bul. Krste Misirkov b. b., MK-1000 Skopje
d_donev@yahoo.com

Gradanska kultura i aktivizam – uloga NGO

Sadržaj

Kultura je određujuća i za društvo koje ju proizvodi. Vrijeme sadašnjosti, karakterizirano kaosom vjehnosti, pokazuje sve veću potrebu za ponovnim razmatranjem upravo te određnice vjehnosti, čovjek je doveden u situaciju da sve manje bude pitan kakva mu to kultura treba da bi opravdao svoje postojanje, a samim time i sebe kao proizvođača kulture. U potrazi za odgovorom na to pitanje, sve češće postaje svjestan činjenice da mu kultura društva kojemu pripada, upravo zbog svoje nesposobnosti da vrati ili ponudi red u poremećenom sustavu vjehnosti, sve manje nudi kulturu koju treba, a sve više kulturu koja je sama sebi cilj kako bi se društvo i njegova ekonomija održali. Iz tog razloga razmotrit ćemo zašto i kako sve češće korektivne kulture postaju NGO svojim djelovanjem i ponudnim odgovorima na potrebe vjehnosti.

Ključne riječi

proizvodnje kulture, etika, korektiv, društvo, NGO

Tvrnja da je kultura određujuća i da predstavlja identifikator, kako vjehnosti tako i društva koje ju proizvodi, izvan je svake sumnje. Danasnje vrijeme, određeno informatičkim kaosom zahvaljujući kojem su sve vjehnosti ili izmješteno ili poljuljane ili pod znakom pitanja, pokazuje sve veću potrebu za ponovnim razmatranjem upravo te određnice kao one neimovne za vjehnost i ispunjenja. Posobice u vrijeme kada gotovo na svakom koraku dolazi u situaciju u kojima njegov etički vjehnosti sustav biva stavljn na kušnju, ne samo zbog prethodno spomenutih okolnosti, nego i zbog toga što se suočava s problemom odsustva mogućih vjehnosti sustava. Ovo je nadasve slučaj u društvima koja još uvijek bolju od dječjih bolesti tranzicijskih promjena i čija je osnovna značajka apriorno negiranje vjehnosti koje su postojale i prije

uređenja koje se želi napustiti. Ove uvodne rečenice, koje nemaju namjeru obuhvatiti sve razloge zašto se danas pitamo o kulturi i o tome kome i kako ona služi, a kako i kome bi *trebala služiti* i koga određivati i etički osvještavati, jesu prvi polazni stav mog izlaganja.

Drugi polazni stav jest da je čovjek neizostavni dio društva, ali da ono mora postojati i funkcionirati zbog čovjeka, pogotovo u vrijeme kada je zbog novonastalog prevrednovanja i premještanja osnovnih estetskih, etičkih, a samim time i kulturnih vrijednosti, ugroženo čovjekovo bivstvo i bivstvovanje. U društvu, usmjerenom promoviranju jednoobraznih vrijednosti, pojedinac je sve manje pitan kakva mu to kultura treba kako bi dosegao svoje postojanje kao etički ispunjeno i ostvareno bivstvo, a samim time se ostvario i kao proizvođač kulture.

Sve češće postajemo svjesni činjenice da nam kultura društva kojemu pripadamo, upravo zbog svoje nesposobnosti da vrati ili ponudi red u poremećenom sustavu vrijednosti, sve više nudi kulturu koja je sama sebi cilj te koja je usmjerena pukom održavanju društva i njegove ekonomije. Primjerice, kultura reklame i kultura potrošnje sve manje služe ponudi istinskih kvaliteta, a sve više potrošnji kao samodostatnome cilju. Ovo pak, konzekventno, utječe i na regulativu u okvirima gospodarstva, odnosno na etiku onih koji odlučuju i rukovode provedbom. Stoga nije neobično da sve češće korektiv takve kulture postaje nevladin sektor ili slobodne socijalne i političke aktivnosti nazvane NGO,¹ koje svojim djelovanjem nude odgovore na potrebe čovjeka kao bića, čovjeka kao proizvođača kulture po mjeri potrebe razvoja, a ne po mjeri nužnosti održanja gole egzistencije.

Upravo zbog toga čini mi se neophodnim razmotriti i ukazati na važnost suodnosa i ovisnosti promjene građanske kulture djelovanjem kroz NGO. NGO su shvaćene ne kao prostor za izražavanje nezadovoljstva ponuđenim, nego kao mogući korektiv društva u situaciji sve veće ugroženosti demokracije, a samim time i slobode proizvođenja kulture. Do toga dolazi uslijed globalizacije koja nameće određeni tip građanske kulture i ponašanja (dominantno određenih zapadnjačkim kulturnim naslijeđem i načinom potrošnje), ali i zbog bauka globalnog sukoba kultura, posebice prisutnog nakon rušenja Trgovinskog centra u New Yorku, a što bi u konačnici moglo dovesti i do ugrožavanja svake mogućnosti stvaranja univerzalne etike kao osnove kulture i življenja i proizvođenja.

Ove opće napomene o svijetu u kojem živimo, stvaramo i proizvodimo kulturu, žele ukazati na situaciju u kojoj etika građanske kulture biva sve ugroženija. Društva, u svome nastojanju za uključenjem u svjetska kretanja i

¹ Nvladine organizacije, eng. non-governmental organization (NGO).

za hvatanjem priključka na pomodnu i nekontroliranu globalizaciju, ugrožavaju etiku ne samo tim istim globalizacijskim tendencijama, već posljedičnim mijenjanjem sustava vrijednosti, i to upravo onih vrijednosti koje trebaju biti osnovom proizvođenja kulture, kulture s građanskim karakterom. Suočeni s ovakvim problemima, upravo građani tzv. uređenih društava, sve više svjesni nepoštivanja etičkih temelja na kojima počiva njihova kultura, traže načine zadovoljenja potrebe za temeljnim etičkim osloncima. U njihovim akcijama leži i dodatni motiv – svojim nasljednicima ostaviti etička uporišta koja će im omogućiti potpunu realizaciju građanske kulture. Takva uporišta odredila bi smjernice daljeg razvoja kulture i istovremeno definirala i nju samu – kao svijest o vrijednostima koje, prije i iznad svega, imaju svoje etičko utemeljenje i opravdanje, a istovremeno ispunjavaju i funkciju korektiva društva na putu k oslobođanju čovjeka do razine na kojoj će, uz brigu o egzistenciji, ujedno stvarati nove vrijednosti.

Jedan od mogućih načina za realizaciju ovakvih htijenja pojedinca-građanina, sada i ovdje, zasigurno su postale NGO. Postale su to ne samo zbog nesposobnosti sistema da zadovolji kulturne i etičke potrebe svojih članova, nego i zato što je povijest njihova postojanja jasno pokazala da se kultura ne može niti stvarati niti razvijati niti primjenjivati, a još manje postati dio života i življenoga etičkog sistema ukoliko je taj proces jednosmjernan. Naime, koliko instrumenti društva mogu pripomoći stvaranju kulturnih navika toliko i kulturno uvjetovanje može postati instrumentom ovladavanja i uporabe, pa i zlouporabe čovjeka. U tome smislu, nužan preduvjet stvaranja građanske kulture jest etičko obrazovanje onih koji kulturu proizvode, kao i onih koji u njoj sudjeluju. Jedino tako građanin, kao proizvođač, ali i korisnik kulture, može izbjeći vlastito ugrožavanje od strane produkata kulture. U nadvladavanju teškoća koje nosi samostalno suprotstavljanje i pokušaj mijenjanja postavki sustava, građani djeluju udružujući se u tzv. nevladine organizacije pretvarajući ih u partnere sustava i vlasti. NGO tako postaju motivacijska, orijentacijska i rukovodeća snaga usmjerena odabiranju vrijednosti koje će omogućiti prije svega promjenu svijesti o etičkom vrednovanju svakog postupka i djelovanja, a samim time i promjenu u svijesti o ulozi građanina u društvu. Posljedično se otvara mogućnost prelaska građanina iz pozicije pasivnog sredstva za održanje društva u aktivnog stvaratelja kulture.

Sve više određen potrebom življenja u stvarno demokratskom građanskom društvu, građanin traži zaklon i nalazi ga u NGO. Problem kod traženja »azila«, prostora za realizaciju svojih kulturnih i etičkih potreba, nije toliko u tome što se on priklanja određenim ciljevima, više-manje suglasno svom habitusu, koliko u tome što, kao posljedica spomenutog informatičkog kaosa, prilikom izbora organizacije kojoj će se priključiti nije uvijek u mogućnosti

nego u svrhu podcrtavanja osnovnog smisla postojanja NGO. Naime, ukupnost njihovih rezultata nadilazi mišljenja svjesti pojedince i usmjerava se na mišljenja svjesti političkih sustava. Oni ne odgovaraju samo svome izbornom tijelu već moraju postati i njegovi servis u smislu reguliranja odnosa u poduzetništvu i gospodarstvu s ciljem stvaranja uvjeta zaštite biomase i njegove potencijala. Prema današnjoj situaciji u svijetu informacija, bez obzira na to što je »kultura« njihova manipulirana otišla daleko, ostaje činjenica da je pojedinaac-gradanin, upravo zahvaljujući NGO, danas upoče svjestan da je kulturnoškolo i informacijski manipuliran. Posredstvom osvještavanja od strane djelatnosti NGO, gradanin iznalaze sve više načina za umanjivanje mogućnosti manipulacije. Možemo se nadati stvaranju takve razine svjesti pojedinca-gradanina, ali i društva u cjelini, koja će u konačnici NGO učiniti suvishim. Upravo se njihovim djelovanjem stvaraju uvjeti za suradnju i dijalog oko određivanja temeljnih uvjeta proizvodnje te stvaranja kulture i kulturnih dobara. Slijedeće pitanje tako neće biti kakva nam to kultura treba, nego koliko je kvalitetno živimo.

Ono što nam preostaje jest vidjeti hoćemo li uspjeti ostvariti takav tip razmjene informacija koji će nam omogućiti da, posebice u zemljama tzv. tranzicije, od svjesti o kulturi kao načinu provođenja sustavnih političkih ideja izrastemo do stvaranja kulture koja omogućuje svakom pojedincu kao članu društva njegovo puno ostvarenje.

Literatura

- Mikel Delfren (1982), *Umjetnost i politika*, Sarajevo: Svjetlost.
- Ernst Bloch (1977), *Privodno pravo i ljudsko dostojanstvo*, Beograd: Komunist.
- Renate Bloem, *The Role of NGOs in the Age of Democratic Civil Society*, 13. rujna 2001. Preuzeto sa: <http://www.globalpolicy.org/ngos/issues/>.
- Antonio Cassese (1990), *Human Rights in a Changing World*, Philadelphia: Temple University Press.
- Peter A. Facione, Donald Scherer, Thomas Attig (1991), *Ethics and Society*, drugo izdanje, New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Ante Pažanin (2001), *Etika i politika*, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Richard Wisser (1988), *Odgovornost u mišeni vremena*, Sarajevo: Svjetlost.
- F. V. J. Selting (1984), *Filozofija umetnosti*, Beograd: Nolit.
- Lesli Vajt (1970), *Nauka o kulturi: Studija o čovjeku i civilizaciji*, Beograd: Kultura.

proveriti validnost određene organizacije, odnosno etičkih posjedica njegoga djelovanja. Ovo pak rezultira čestim razočarenjima u odnosu na ono željeno i ono postignuto, što pak vlasti daje dovoljno manipulativnog prostora za dezavuaciju upravo etičke utemeljenosti, ali i realne uloge i značaja, pa u konačnici i nužnosti postojanja nevladinih organizacija. Unatoč takvim rizicima, društveni angažman i sudjelovanje u životu zajednice, kao i preuzimanje svoga dijela odgovornosti u društvu i za društvo, predstavljaju pozitivne strane sudjelovanja u djelovanju NGO. Polako, ali sigurno stvaraju se dvosmjerni procesi u društvu. S jedne strane, djelovanjem posredstvom NGO i sagledava-njem posljedica takvog djelovanja gradanin se navikava vrednovati ciljeve, a time uči o sustavu vrijednosti, kako vlastitom tako i onom poželjnom općem, sve do stvaranja temelja kulture kao načina življenja i preduvjeta stvaranja istinskog gradanskog društva i življene demokracije. S druge strane, putem takvog vrednovanja stvaraju se temelji za kreiranje drugačijih vrijednosti sve do stvaranja živog etičkog sustava koji dopušta neslaganje i promovira toleranciju.

Na točki etičkog i društvenog osvještavanja pojedince jasnjom postaje uloga NGO kao aktivnog sudjelovanja u društvu te ujedno etičkog korektivnog djelovanja, te stalno provjeravati sastavnice vlastitog etičkog sustava. Pojedincu se tako otvara prostor vlastitog ostvarenja, dok on sam istovremeno predstavlja i primjer razvoja društva u cjelini, odnosno primjer onoga čemu mora težiti svaki sustav i svako društvo – gradanskoj kulturi kao preduvjetu za ostvarenje življene etike. Etike utemeljene na općim vrijednostima koje nadilaze političke, ideološke, vjerske ili bilo koje druge pripadnosti ili ograničenosti. NGO tako teže društvenoj situaciji u kojoj više neće biti potrebne.

Iako se posljednja tvrdnja može činiti i kao izraz utopističkih nada i htje-nja, inzistiranje na ulazi NGO kao korektivna društva svoje opravdanje pronalazi već nakon povšnog vida u uvjete u kojima se danas stvara kultura, posebice u tzv. demokratskim društvima. Takav vid sasvim nam jasno daje do znanja da je stvaranje kulture sve više podređeno opravdanju održanja egzistencije i slijedenja globalizacijskih tendencija, a sve manje do izražaja dolazi njena uloga u evoluciji svjesti o tome da pojedinci jesu dio globalizacije, ali su i njen cilj. U tome smislu i razumijevanje globalizacije potrebno je usmjeriti ka globaliziranju svjesti o pripadnosti istome svijetu, svjesti o težnji istim etičkim vrijednostima i na njima utemeljenoj proizvodnji koja će sad održati sada, ali i u budućnosti, posebice u kontekstu potrebe za prestan- kom ugrožavanja biomase i biopotentijala planete na kojoj živimo.

Naglašavanje opasnosti mogućeg uništenja biomase i biopotentijala nije zbog puke pomodnosti ukazivanja na potrebu stvaranja svjesti o okolišu,

DEJAN DONEV

Civil Culture and Activism – The Role of NGOs

Abstract

There is no doubt that culture is a significant determinant, both for us and the society that produces it. However, the present, determined by an information chaos, tends to indicate a growing need for the reconsidering of this determinant of human existence.

Because of the new changes in a system of values, citizens are questioned less and less about the sort of culture necessary to justify its existence and being, and consequentially as the producer of culture.

In a quest for answers to this basic question, we become increasingly aware of the fact that the culture of the society we belong to, exactly due to the incapability of this society to restore or offer an order of values in a disturbed value system, is decreasingly capable of offering the right culture, and increasingly offers a culture, which is a goal in itself, in order to preserve the social system and its economy.

For that reason we will consider how and why NGOs became a vehicle for the correction of such a culture, through their activities and the answers they offer to the needs of human beings.

Key words

producing of culture, ethics, corrective, society, NGOs

Izlaganje sa znanstvenog skupa

UDK 236:27-9"01/07"-284

Primljeno 18. 12. 2007.

VALENTINA GULEVSKA

Sveučilište »Sv. Kliment Ohridski«, Pedagoški fakultet Bitola,

V. Karangelevski bb, MK-7000 Bitola

v.gulevska@pfbt.uklo.edu.mk

Eshaton – posljednji kulturni topos čovječanstva

(Secundum doctrinam Patrum)

Sažetak

U filozofskom sustavu bizantskih učenjaka vrlo je značajno mjesto imalo proučavanje eshatona. *Eshaton* (posljednji, konačni) ili posljednje stvari koje će se dogoditi u vremenu, predstavlja mjesto i cilj prema kojem se kreće sav stvoreni svijet. Svi ljudski napori koji se tiču etike, teorijske i spekulativne, kao i umjetničke aktivnosti, imaju eshatološku dimenziju. Stoga, kraj svijeta ne znači da će se proces kulturne evolucije čovječanstva zaustaviti ovdje, već to znači dosezanje njegove svrhe i ostvarenje njegova unutarnjeg smisla. Naspram antičkog cikličkog razumijevanja razvoja svijeta, bizantski učenjaci predstavljaju proučavanje linearnog i progresivnog shvaćanja tog razvoja. Prema njima, svijet se prirodno kreće prema eshatonu. Ondje će se, zajedno s čovjekom, transformirati i njegov svijet sa svim kulturnim i duhovnim vrijednostima i kao takav bit će prilagođen potrebama vječnoga života čovjeka. Eshatološko proučavanje bizantskih učenjaka s jedne strane elaborira problem konačne sudbine svakog individualnog čovjeka, a s druge problem konačne sudbine cijeloga čovječanstva i općenito cijeloga svijeta. To proučavanje posebnu pozornost pridaje problemu čovjekove fizičke smrti, duševnog stanja neposredno nakon smrti, mjestima gdje obitavaju ljudske duše, rajskom blaženstvu i mukama u paklu, kao i problemu univerzalnog uskrsnuća čovječanstva i kraja svijeta.

Ključne riječi

eshaton, čovjek, svijet, preobraženje, apokatastaza, ljubav

U filozofskom sustavu bizantskih učenjaka, vrlo značajno mjesto zauzima proučavanje eshatologije. *Eshatologija* (grč. – εσχάτων – posljednji, konačni) je nauka o konačnim ili posljednjim stvarima koje se trebaju dogoditi u vremenu. Budući da se vrijeme kreće između početka i kraja, sve što ima početak u vremenu, nužno u njemu ima i svoj kraj. Stvaranje svijeta i čovjeka označava početak vremenskog tijeka, a eshatološka realnost predstavlja onu točku u razvoju povijesti u kojoj svijet iz vremena treba zaploviti prema

